

K 230. VÝROČÍ KODIFIKACE SMĚNEČNÉHO PRÁVA

Ilona SCHELLEOVÁ, Karel SCHELLE

V tržní ekonomice nabývá stále většího významu směnka jako dokonalý cenný papír vystavený ve formě a obsahu stanoveném zákonem, kterým výstavce přikazuje směnečníkovi, aby v době splatnosti směňky zaplatil směnečnou sumu remitentovi. Směnka však není výplodem současné tržní ekonomiky, ale je prastarým právním institutem jehož vznik a vývoj úzce souvisí s rozvojem obchodních vztahů a v závislosti na nich s vývojem obchodního práva. Nevzali jsme si za úkol popsat vývoj směnečného práva, to již v minulosti velmi pečlivě provedl V. Urfus¹. Naším úkolem je jen krátce připomenout počátky kodifikace směnečného práva na našem území a tím zdůraznit jeho bohaté tradice.

Prvé ucelené zákonné úpravy se směnečnému právu v českých zemích dostalo před 230. lety vydáním směnečného patentu z 22. prosince 1763, kterým bylo v českých zemích zavedeno rakouské směnečné právo². Byla tím ukončena první etapa vývoje směnečného práva vyznačující se zdomácněním obyčejového směnečného práva a částečnou recepcí vřatislavského směnečného práva³.

Cesta k uzákonění rakousko-českého směnečného práva v roce 1763 však byla velmi složitá. Od druhé poloviny 18. století můžeme sledovat několik přípravných etap v rámci nichž se navrhovaly různé varianty, zkoumaly se různé možnosti⁴. Výsledkem tohoto složitého kodifikačního procesu bylo sjednocení českého a rakouského směnečného práva, což se mělo stát základem unifikace směnečného práva všech neuherských zemí⁵. Nový směnečný patent byl ve skutečnosti obnovením starého dolnorakouského směnečného řádu z roku 1717.

¹Urfus, V. : *Zdomácnění směnečného práva v českých zemích a počátky novodobého práva obchodního*. Praha 1959.

²Zákonnou formu směnečné právo v našich zemích získalo poprvé ve Slezsku, ve Vřatislavi, kde městská rada v roce 1651 vydala směnečný řád a v roce 1672 byl vydán městskou radou na základě její statutární pravomoci první a v roce 1712 druhý směnečný patent. Ten se pak stal základem úpravy směnečného práva i pro všechna česká města na základě císařského reskriptu v roce 1717.

³První směnečný řád vydaný státem byl řád vydaný pro Dolní Rakousy v roce 1717 a pro Slezsko v roce 1738.

⁴S myšlenkou zavést v českých zemích existující směnečný zákon se poprvé setkáváme v roce 1750.

⁵K tomu podrobněji V. Urfus : cit. práce, s. 213 a násl.

Směnečný patent z roku 1763 byl formálně rozdělen do dvou částí. Prvou tvořil vlastní směnečný řád, tj. soubor pravidel o náležitostech směnky a pravidel o užití směnečné formy ve směnečném styku. Druhou byl zvláštní soudní řád pro směnečný a merkantilní soud obsahující především pravidla procesní o jednání před směnečným soudem a o směnečné exekuci.

Směnky podle tohoto řádu byly rozděleny do dvou velkých skupin: na směnky pravé a nepravé, čili směnky formální a neformální, neboli suché. Převažovaly směnky pravé neboli formální u nichž směnečný řád rozeznával především pojem směnečného poměru a pojem směnky. Směnečný poměr byl definován jako peněžní obchod nebo jako výměna peněz či jiné peněžní hodnoty za tím účelem, aby bylo možno stejné množství peněz nebo stejnou peněžní hodnotu obdržet ve smluvené měně za určitou dobu na určitém smluveném místě. Osoby, které se účastní směnečného poměru, dělí směnečný řád do dvou skupin: na hlavní a vedlejší osoby směnečného poměru. Do první skupiny patří:

1. směnečný věřitel, majitel směnky,
2. směnečný dlužník, výstavce směnky, trasant,
3. trasat, akceptant či ten na něhož je směnka "tažena".

Do druhé skupiny patří indosant, sensál či makléř, faktor nebo účetní.

Směnka je definována jako stručný písemný příslib, který vyžaduje určitých zákonem předepsaných náležitostí a jehož obsah je jinak totožný s obsahem směnečného poměru⁶. Vydání směnečného řádu mělo i další významné důsledky. Zejména došlo k zřízení směnečných a merkantilních soudů, které byly zřízeny v hlavních zemských městech, tj. v Praze, Brně a Opavě. Byly označeny jako český, moravský a slezský směnečný merkantilní soud. Současně byly v Praze a Brně zřízeny i směnečné soudy II. instance, nazývané směnečné a apelační soudy. Jako třetí instance byl příslušný Nejvyšší soud ve Vídni.

Na vydání prvního směnečného řádu navázaly další právní úpravy zejména po roce 1848. Tehdy, i přes výraznou stabilitu tehdejšího občanského práva kodifikovaného v ABGB z roku 1811, se uskutečňuje zásadní změna. Z občanského práva se vyděluje právo obchodní a směnečné. Výrazem toho jsou kodifikační akce, jimiž bylo zavedení jednotného směnečného řádu (č. 51/1850 ř. z.) a přijetí obchodního zákoníku (zákon ze dne 17. 12. 1862 - č. 1/1863 ř. z.). Pravdou ovšem je, že snahy o novou právní úpravu jsou patrné ještě v tzv. době předbřeznové, tedy v období absolutismu. Sestavit nový směnečný řád totiž bylo usneseno na zasedání států německé celní jednoty již v roce 1846 a pruská vláda pak svolala v roce 1847 všechny německé státy včetně Rakouska k poradám, jež se konaly v Lipsku.

V poslední třetině minulého století zůstalo směnečné právo v podstatě nezměněné. V roce 1868 byla odstraněna osobní exekuce (zákon č. 34/1868 ř. z.), arrest pro podezření z útěku však zůstal. Důležitou byla i tzv. "lex Jasinski", zákon č. 88/1872 ř. z. Pro rozvoj obchodu cennými papíry mělo značný význam zřízení

⁶V. Urfus: cit. práce, s. 218.

burzy v Praze, ke kterému došlo v roce 1871⁷.

Československý stát převzal rakouské zákonodárství, a tedy i směnečné právo. Hned od počátku bylo zřejmé, že zejména v této oblasti bude třeba přistoupit k nové právní úpravě. První námět vyšel z finančních kruhů - Rašínův návrh, který spočíval na haagské osnově světového směnečného práva a opíral se o rakouskou osnovu směnečného zákona z roku 1913. Tento návrh však zapadl bez větší odezvy. Od počátku dvacátých let připravovalo unifikaci směnečného práva zejména ministerstvo financí. Právě na půdě tohoto ministerstva byla vypracována zjednodušená kompilace rakouského zákona - císařského patentu č. 51/1850 ř. z. a uherského zákona - zák. čl. XXVII/1876. Výsledkem byla osnova, která se stala zákonem č. 1/1928 Sb. V zásadě však nepřinesl žádnou podstatnou změnu. Završil se tím však vývoj směnečného práva započatý v druhé polovině 18. století.

* * *

S U M M A R Y

To the 230th Anniversary of the Codification of Bill of Exchange Law

In the market economy the bill of exchange gains considerable importance as a perfect commercial paper, made out in a form prescribed by the law, by which the drawer orders the drawee to pay the payee a sum certain in money on the date when the bill of exchange falls due. However, the bill of exchange is not a product of current market economy, but an age-old legal institution, the rise and development of which is closely connected with the development of business relations and, in relation to these, with the development of business law.

The first comprehensive legal regulation of bills of exchange appeared in the Czech lands 230 years ago, when the Bill of Exchange Decree of December 22, 1763 introduced the Austrian bill of exchange law. Thereby the first stage of the development of bill of exchange law, distinguishing itself by the gradual establishment of the customary bill of exchange rules and a partial reception of the Wroclaw bill of exchange law was completed.

⁷Dejiny státu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848 - 1945, I. díl (1848 - 1918). Bratislava, SAV 1971, s. 152.

Yet the way to the enactment of the Austrian-Bohemian bill of exchange law in 1763 was rather complicated. Since the second half of the 18th century we can distinguish several preliminary stages, in which different variants of codification were proposed and various possibilities examined. The result of this complex process was the unification of Austrian-Bohemian bill of exchange law, which was meant to become a foundation for the unification of the bill of exchange law of all non-Hungarian lands. Actually, the new Bill of Exchange Decree was a new edition of the Lower Austrian Bill of Exchange Code of 1717.

Rakousko-český směnečný patent z roku 1763.